

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ  
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

## Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΔΟΣΙΘΕΟΥ

### Εισαγωγικά

Ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἔρευναν τῶν συμβολικῶν κειμένων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων τῆς Ὁμολογίας τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου καὶ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας αὐτῆς διεπιστώσαμεν τοῦτο μὲν τὴν ἔλλειψιν παρ' ἡμῖν ἀξιολόγου τινὸς ἐπιστημονικῆς μελέτης περὶ τῆς ἐν λόγῳ Ὁμολογίας, τοῦτο δὲ τὴν παραγνώρισιν καὶ σχεδὸν ἀγνοιαν ὑπὸ τε τῶν ἐκδοτῶν τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων καὶ γενικῶς τῶν περὶ τὴν Συμβολικὴν Θεολογίαν ἀσχοληθέντων τῆς πασῶν τῶν ἄλλων πληρεστέρας καὶ αὐθεντικωτέρας τρίτης ἐκδόσεως αὐτῆς, τῆς γενομένης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1690 ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς καλβινικῆς φρενοβλαβείας» μετὰ πολυαρίθμων σπουδαίων διορθώσεων καὶ συμπληρώσεων. Φαίνεται, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ τρίτη αὕτη ἔκδοσις λίαν ἐνωρὶς ἐξηγτηλήθη, — ἐνεκα τῆς διανομῆς πάντων τῶν ἀντιτύπων αὐτῆς δωρεὰν εἰς τὸν ὑπὸ ἑτεροδόξων προπαγανδῶν ταρασσόμενον ὀρθόδοξον λαὸν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου καὶ τοῦ ἀναλαβόντος τὴν δαπάνην τῆς ἐκτυπώσεως ἡγεμόνος τῆς Οὐγγροβλαχίας — περιήλθον εἰς τὴν λήθην σὺν ταύτῃ καὶ αἱ ἐπενεχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Δοσιθέου σημαντικαὶ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ του, οὕτω δὲ οἱ μετὰ ταῦτα ἀσχοληθέντες περὶ τὸν Δοσιθεὸν ἀπέδιδον αὐτῷ καὶ τῇ Ὁρθοδοξίᾳ καθόλου διδασκαλίας τινάς, αἷς ὁ ἴδιος εἶχε διορθώσει ὡς μὴ ἀκραιφνῶς ὀρθοδόξους ἢ δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν ἄλλας οὐσιώδεις τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις τῆς ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν γένει. Πρὸς διόρθωσιν λοιπὸν τοῦ ἀτόπου καὶ πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου ἐν τῇ Συμβολικῇ Θεολογίᾳ, δευτερευόντως δὲ καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν φροντιστηριακῶν ἀσκήσεων τῶν ἡμετέρων φοιτητῶν, — ἰδίως προκειμένου περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, εἰς ὃ ἀναφέρεται νέα μακροτάτη προσθήκη ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῆς Ὁμολογίας, ἀποτελοῦσα τὰ δύο τρίτα σχεδὸν αὐτῆς —, προήλθομεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ προβῶμεν μὲν εἰς νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς κατεχούσης πρωτεύουσας θέσιν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων Ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σφριζόμενων χειρογράφων τῶν τριῶν πρώτων ἐκδόσεων ὡς καὶ πασῶν τῶν ἐντύπων

ἐκδόσεων αὐτῆς, νὰ προτάξωμεν δὲ τοῦ κειμένου αὐτῆς μακρὰ προλεγόμενα, ἐν οἷς ἐπιθέμεθα τὰ πορίσματα τῶν ἡμετέρων ἐρευνῶν ἐπὶ τε τῆς Ὁμολογίας καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς.

Οὕτω κατηρτίσαμεν τὴν μετὰ χεῖρας δεκάτην τρίτην κατὰ σειρὰν ἔκδοσιν τῆς Δοσιθείου Ὁμολογίας, θέσαντες μὲν ὡς βάσιν αὐτῆς, ὡς εἴπομεν, τὴν τρίτην ἐν τῷ «Ἐγχειρίδιῳ» ἔκδοσιν (Γ), ὡς διορθωθεῖσαν καὶ συμπληρωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου, λαβόντες δ' ἅμα ὑπ' ὄψιν, πανταχοῦ ὅπου ἐκρίναμεν τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ ἐπιστημονικῶς ὀρθότερον, καὶ τὰς ἄλλας ἔνδεκα ἐκδόσεις, αἵτινες εἶναι αἱ ἐξῆς: ἡ ἐν Παρισίοις τῷ 1676 (Α), ἡ ἐν Παρισίοις τῷ 1678 (Β), ἡ τοῦ Aymon τῷ 1708 (Δ), ἡ τοῦ Harduin τῷ 1715 (Ε), ἡ τοῦ Labbei τῷ 1733 (Ζ), ἡ ἐν Πετροπόλει τῷ 1840 (Ζ), ἡ τοῦ Kimmel τῷ 1843/50 (Η), ἡ τοῦ Μεσολωρᾶ τῷ 1893 (Θ), ἡ τοῦ Mansi τῷ 1902 τὸ πρῶτον (Ι), ἡ τοῦ Michalcescu τῷ 1904 (Κ) καὶ ἡ τοῦ Mansi—Petit τῷ 1905 τὸ δεύτερον (Λ). Ἐπίσης κατὰ προτίμησιν ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ τρία γνωστὰ χειρόγραφα τῆς Ὁμολογίας, ἧτοι τὸ ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη ἡ τρίτη ἔκδοσις ὑπ' ἀριθ. 258 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου (C) <sup>1</sup> καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 486 τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἱεροσολύμων (J) <sup>2</sup> καὶ ὑπ' ἀριθ. 424 τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (P) <sup>3</sup>, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ πρώτη ἔκδοσις, ἐξ ἧς προήλθον πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις, πλὴν τῆς τρίτης. Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημείων τῶν ἐκδόσεων (Α—Λ) καὶ τῶν χειρογράφων τῆς Ὁμολογίας (C. J. P.) ἐχρησιμοποίησαμεν προσέτι καὶ τὰς ἐξῆς συντμήσεις: > =παράλειψις ἐτέρας ἐκδόσεως, + =προσθήκη ἐτέρας ἐκδόσεως, KIMEO = E. Kimmel, Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis, Jenae 1850, MCC = J. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio, Florentiae et Venetiis 1757/98, Parisiis 1899/1927, ΜεΣπ = I. Μεσολωρᾶ, Συμβολικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ συμβολικὰ βιβλία. Παράγραμμα τοῦ Α' τόμου, Ἀθῆναι 1893, ΜΘΟ = J. Michalcescu, Θεσαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der Griechisch—Orientalischen Kirche, Leipzig 1904, MPG = J. Migne, Patrologia Graeca, Parisiis 1857/66, MPL = J. Migne, Patrologia Latina, Parisiis 1844/55.

Τέλος θεωροῦμεν καθήκον ἡμῶν νὰ εὐχαριστήσωμεν καὶ δημοσίᾳ τοὺς προφρονῶς συνδραμόντας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀντιπαραβολὴν τῶν μακρῶν τῶν

1. A. Π. Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, ἐν Πετροπόλει 1899, τ. IV σ. 232.

2. Αὐτόθι τ. I σ. 440.

3. H. O m o n t, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale, Paris 1886, I, 45.

Ἀθηνῶν ἀποκειμένων κειμένων τῆς Ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου κ.κ. Ι. Βίγ-  
βον, ἀρχιμανδρίτην, Α. Ἰωαννίδην, ἀγιοταφίτην, καὶ Α. Μπαϊρακτάρην,  
Μ. Σιώτην, Ι. Ποῦλον καὶ Κ. Ἀργέντην, θεολόγους, ὡς καὶ τὸ ἐν Παρι-  
σίου Γαλλικὸν Institut de recherche et d'histoire des textes.

## I

## ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

## 1. Συγγραφεὺς τῆς Ὁμολογίας

Συγγραφεὺς τῆς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1672 περιληφθείσης καὶ ὑπ' αὐτῆς κυρωθείσης Ὁμολογίας ταύτης εἶναι ὁ κλεινὸς Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, ὁ συγκαλέσας καὶ προεδρεύσας τῆς Συνόδου ἐκείνης καὶ συντάξας καὶ τὰ Πρακτικὰ αὐτῆς, εἰς τῶν διαπρεπεστάτων ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ θεολόγων τῆς ἰς' ἑκατονταετηρίδος καὶ καθόλου τῆς μεταπατερικῆς ἐποχῆς, καὶ δὴ ὁ ἐπισημότερος καὶ ἐνεργητικότερος τῶν συμβολικῶν καὶ πολεμικῶν θεολόγων τῆς μεταβυζαντιακῆς περιόδου.

Ὁ Δοσίθεος ἐγεννήθη τῇ 31 Μαΐου 1641 ἐν Ἀραχώβῃ τῆς Πελοποννήσου, ἐκ γονέων Νικολάου καὶ Ἀννης Σκαρπέτου, ἀμφοτέρων Πελοποννησίων<sup>1</sup>. Ὀκταετὴς περιποῦν τὴν ἡλικίαν ἀπορφανισθεὶς ἐκηδεμονεύθη ὑπὸ τοῦ πάππου του μοναχοῦ Γερμανοῦ καὶ τοῦ ἀναδόχου του μητροπολίτου Κορίνθου Γρηγορίου Γουλανοῦ, μερίμναις τῶν ὁποίων ἔμαθε καὶ τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀνωτέρας δ' ὅμως σπουδᾶς δὲν φαίνεται ὅτι διήνυσε συστηματικῶς ὁ Δοσίθεος, ἀλλὰ δέον νὰ θεωρηθῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς αὐτοδίδακτος, εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον φιλομάθειαν καὶ φιλοπονίαν αὐτοῦ ὀφείλων

1. Ἐπομένως ἡμαρτημένος ὁ μὲν Le Quien, Oriens Christianus, τ. III σ. 522, θεωρεῖ αὐτὸν ὡς καταγόμενον ἐκ Κρήτης, οἱ δὲ Κ. Σάθας, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθῆναι 1868, σ. 379, I. Μεσολογᾶς, Συμβολικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Παράρτημα τοῦ Α' τόμου (τὰ συμβολικὰ βιβλία), Ἀθῆναι 1893, σ. 43, M. Jugie, Theologia dogmatica christianorum orientalem, Parisiis 1926, τ. I σ. 516 καὶ ἄλλοι θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς καταγόμενον ἐκ τῶν μεγάλωνύμων Νοταράδων. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Δοσίθεος παρέχει ἀθθεντικὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα ἐν ἰδίῳ βιογραφικῷ σημειώματι, δημοσιευθέντι ὑπὸ Κυρίλλου Ἀθανασιάδου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον Δοσίθεον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐν περιοδικῷ «Σωτήρ» 14 (1891) 289/90, ὡς καὶ ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Πετροῦπολις 1891, τ. I σ. 302 ἐξ. Πρβλ. καὶ βιογραφικὰς εἰδήσεις ὑπὸ Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ ἔργου τοῦ Δοσιθέου, Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, Βογκουρέστιον 1715, σ. 12/3.

τὴν εὐρεΐαν παιδείαν<sup>1</sup> καὶ τὸν θεολογικὸν ὀπλισμὸν του<sup>2</sup>. Χειροτονηθεὶς τῷ 1652 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου Γρηγορίου ἱεροδιάκονος καὶ εἰσελθὼν οὕτως εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἱεροῦ Κλήρου ἤλθεν ἐν ἔτει 1657 εἰς ΚΠο-λιν, ἔνθα προσελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ παρεπιδημοῦντος Πατριάρχου Ἱεροσο-λύμων Παΐσιου (1645/60) εἰς τὴν διακονίαν τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, τῷ δὲ 1661, ἀποθανόντος τοῦ Παΐσιου καὶ ἐκλεγέντος Πατριάρχου Ἱερο-σολύμων Νεκταρίου (1661/9), ὁ Δοσίθεος προσελήφθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀρχιδιάκονος καὶ κατέστη ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ νέου Πατριάρχου. Ἀμφοτέρους τοὺς Πατριάρχας τούτους ἠκολούθησεν ὁ ζηλωτὴς Δοσίθεος ἐν ταῖς μα-κρᾶς καὶ ἐπιπονωτάταις περιοδείαις αὐτῶν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τοῦ παναγίου Ἱάφου, ὡς καὶ ἐν τοῖς σκληροῖς ἀγῶσι πρὸς διατήρησιν τῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων, φρονηματισθεὶς καὶ προκαταρτισθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἵνα ἐπαξίως διαδεχθῆ καὶ συνεχίσῃ τὸ βαρὺ τούτων ἔργον. Τῷ 1666 ἐχει-ροτονήθη ὑπὸ τοῦ Νεκταρίου μητροπολίτης Καισαρείας, προορισθεὶς οὕτως ὡς διάδοχος αὐτοῦ, ὡς μητροπολίτης δὲ καὶ πατριαρχικὸς ἔξαρχος ἀπεστάλη εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ εἶτα εἰς Ἀδριανούπολιν πρὸς διευθέτησιν προσκυνη-ματικῶν ὑποθέσεων καὶ ἰδίως τὴν ἔκδοσιν τῆς σουλτανικῆς ἀδείας διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν Βηθλεὲμ ναοῦ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἣν ὁ τε Παΐσιος καὶ ὁ Νεκτάριος ἐπεδίωξαν, ἀλλὰ μόλις ὁ Δοσίθεος ἠτύχησε νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον, καὶ μάλιστα νὰ συνδέσῃ αὐτὸ μετὰ τῆς ἐκεῖ εἰς πρώτην συνεδρίαν συνελθούσης Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων τῷ 1672. Τέλος τῆ 23 Ἰανουαρίου 1669, παραιτηθέντος τοῦ Πατριάρχου Νεκταρίου, ὑπεδείχθη ὑπ' ἐκείνου καὶ ἐξελέγη ὑπὸ συνελθούσης ἐν Κων)πόλει Συνόδου

1. Ὡς πρὸς τὴν γλωσσομάθειαν τοῦ Πατριάρχου ὁ *A. Ἑλλάδιος*, *Status praesens Ecclesiae Graecae*, Altorfi 1714, σ. 15, γράφει, ὅτι «linguae Turcicae, Arabicae, Moscoviticae, Georgicae, Graecae et Latinae peritissimus erat». Ἐξαιρέσει τῆς τελευταίας, τὰς ἄλλας γλώσσας θὰ ἐγνώριζεν ὁ Δοσίθεος λόγῳ τῶν πολυαρίθμων περιοδειῶν καὶ τῆς πολυετοῦς ἀναστροφῆς καὶ ζῶης του ἐν μέσῳ τῶν λαῶν τούτων, ἀλλὰ τὴν λατινικὴν φαίνεται ὅτι δὲν κατεῖχε καλῶς, ὡς ~~συνάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀνεπιού καὶ διαδόχου του Πατριάρχου Ἱεροσο-λύμων Χρυσάνθου ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἱστορίας περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πα-τριαρχευσάντων~~, σ. 4: «Καὶ δὴ καὶ ὡς μὴ ἐσχηκῶς πεῖραν καὶ κατάληπνιν ἱα-νὴν τῆς λατινίδος φωνῆς, μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν καὶ δαπανῶν, κατὰ διαφόρους καιροὺς, διὰ πολλῶν ἐρηγνέων ἀπὸ τῆς Λατίνων φωνῆς εἰς τὴν ἡμετέραν πολλὰ βιβλία μετέφρασεν». Πρβλ. καὶ μαρτυρίαν *A. Προκοπίου*, *Περὶ λογίων Γραικῶν*, παρὰ *K. Σάθα*, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, Βενετία 1872, τ. II σ. 485. J. F a b r i c i i—G. H a r l e s, *Bibliotheca Graeca*, Hamburgi 1808, τ. XI σ. 527.

2. Σχετικῶς ὁ Πατριάρχης *Χρυσάνθος* γράφει (αὐτόθι): «Ὀλίγα μὲν διδα-χθεὶς παρὰ διδασκάλων εὐσεβῶν, τὰ δὲ πλείω καὶ ὑψηλότερα καὶ κάλλιστα τῶν μαθημάτων καὶ νοημάτων ἐπενόησε καὶ ἔμαθε διὰ τῆς ἀγχινοίας καὶ εὐφυίας αὐ-τοῦ καὶ τῆς συνεχοῦς μελέτης καὶ τῆς μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιστασίας ἀναγνώσεως τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων».

Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Δοσίθεος, μόλις ἄγων τὸ 28 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ<sup>1</sup>. Ὁ Δοσίθεος ἐπατριάρχευσεν εὐκλεῶς μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1707 ἐπισυμβάντος θανάτου αὐτοῦ, ἐπὶ ὅλον δὲ ἤμισυν αἰῶνα, ἀφ' ὅτου δεκαεξαστῆς κατετάγη εἰς τὰς τάξεις τῆς Ἐκκλησίας, εἰργάσθη μετ' ἀπαραιμίλλου ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας καὶ ἀκαταβλήτου δυνάμεως καὶ σθένους ἐπ' ἀγαθῶ αὐτῆς, κυβερνήσας οὐ μόνον τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ἐμμέσως καὶ δλόκληρον τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἐν λίαν κρισίμῳ δι' αὐτὴν ἐποχῇ.

Ὡς Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Δοσίθεος πρῶτον μὲν προέβη εἰς ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, ἐκδούς τὰς ἔκτοτε διεπούσας ταύτην διατάξεις<sup>2</sup>, ἴδρυσε λαϊκὰ σχολεῖα ἐν Παλαιστίνῃ, διαφοροτρόπως ὑποστηρίξας καὶ ἐπιτυχῶν τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν αὐτῇ, ἀνήγειρε ξενῶνας καὶ ἐκαλλόπισε τοὺς ἁγίους Τόπους καὶ δι' ἄλλων καθιδρυμάτων. Πρὸς τούτοις ἴδρυσε καὶ διωργάνωσε τὰς ἀξιολόγους πατριαρχικὰς βιβλιοθήκας ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν τῷ ἐν Κων/πόλει μετοχίῳ τοῦ παναγίου Τάφου, τῷ 1680 δὲ τὸ περίφημον τυπογραφεῖον του ἐν Ἰασιῶ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεδόθησαν σπανιώτατα ἑλληνικὰ συγγράμματα, οὐκ ὀλίγον συμβαλόντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐνῶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ἰδρυθὲν τῷ 1617 ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον ἐν Κων/πόλει ἐκλείσθη μικρὸν ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν<sup>3</sup>. Δεύτερον δὲ ἐπέτυχε τὴν ἐξόφλησιν τοῦ πατριαρχικοῦ χρέους ἐξ 107 χιλιάδων γροσιῶν, ὅπερ εὔρεν, ἀνερχόμενος εἰς τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεχειρήσε πρὸς συλλογὴν ἐράνων πολυτετεῖς, μακροτάτας καὶ ἐπιπονωτάτας περιουσίας, τοῦ πίνακος τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις<sup>4</sup> προκαλεῖ κατάπληξιν. Ἐκ τῶν 38 ἐτῶν τῆς πατριαρχίας του μόλις

1. Δοσιθέου, Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 1212.

Κ. Δελικάνη, Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, Κων/πολις 1904, τ. II σ. 374 ἐξ.

2. Πλείω βλέπ. ἐν *Κυρίλλου Ἀθανασιάδου*, ἐνθ' ἄν. 15(1892)54 ἐξ.

3. Σχετικῶς ὁ ἴδιος ὁ Δοσίθεος ἐσημείωσεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 1237: «Ἐν ἔτει δὲ χιλιοστῶ ἑξακοσιοστῶ ὀγδοηκοστῶ, ὄντες εἰς Γιάσιον καὶ ἰδόντες τοὺς μὲν Μολδαβίους τύπον ἔχοντας, τοὺς δ' Ἕλληνας οὐ, ἐκαίόμεθα τὴν καρδίαν. Ὁ δὲ Θεός, ὁ τῶν καλῶν ἀρχηγὸς καὶ τελειωτῆς, φέρεי ἡμῖν Βλάχον τινὰ ἱερομόναχον τοῦνομα Μητροφάνη<sup>3</sup> καὶ δίδομεν αὐτῷ ἐξακόσια γροσία καὶ κατασκευάζει τύπον καινόν, καὶ δὴ δίδομεν αὐτῷ ἀναλόματα καὶ χαρτία, καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Νεκταρίου κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα πέμπομεν, καὶ παρ' ἐλπίδα τυποῦται· ὁ καὶ διενείμαμεν τοῖς πᾶσιν ἀδωροδοκῆτως. Ὁφθῆ δὲ ἡμῖν γλυκὺ τὸ πρᾶγμα· καὶ, ἐν Ἀδριανουπόλει εὐρισκόμενοι τῷ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ τρίτῳ ἔτει, ἀπεστείλαμεν χαρτία εἰς Γιάσιον, καὶ ἐδώκαμεν τῷ τύπῳ καὶ τὸ τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης βιβλίον, γράψαντες ἐπιστολὰς καὶ τῷ Δούκᾳ Βοεβόδα».

4. Παρὰ *Κυρίλλῳ Ἀθανασιάδῃ*, ἐνθ' ἄν. 15 (1892) 82 ἐξ. *Χρυσοστόμῳ Παπαδοπούλῳ*, Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐν «*Νέᾳ Σιῶν*» 5 (1907) 152 ἐξ.

περὶ τὰ δύο ἔτη παρέμεινεν ἐν Ἱεροσολύμοις, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ, ὡς καὶ πολλὰ πρότερον ὡς ἀρχιδιάκονος καὶ μητροπολίτης Καισαρείας, διήγαγε μακρὰν τοῦ θρόνου του εἰς περιοδείας ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην, ἀλλάξας 129άκις τόπον διαμονῆς ἐν μέσῳ χωρῶν μετὰ πρωτογόνων τότε συγκοινωνιακῶν μέσων, συλλέγων ἑράνους ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου του καὶ δεχόμενος δωρεὰς κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων εἰς αὐτό, ἢ ἀγωνιζόμενος παρὰ τῆ Τουρκικῆ Κυβερνήσει καὶ δαπανῶν μεγάλα χρηματικά ποσὰ πρὸς διάσωσιν τῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων, ἢ ἰδρύων μονάς, ναοὺς καὶ σχολεῖα καὶ ἐργαζόμενος διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν καὶ καταπολεμῶν τὰς ἑτεροδόξους προπαγάνδας, ἢ τέλος ἀσχολούμενος περὶ τὰ γράμματα, μελετῶν, συγγράφων, δημοσιεύων ἴδια καὶ ξένα συγγράμματα, συγκεντρῶν χειρόγραφα καὶ βιβλία καὶ καταρτίζων βιβλιοθήκας. Τρίτον δὲ ἀνωκοδόμησε τῷ 1671 τὸν ναὸν τῆς Βηθλεέμ, τῷ 1675 τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θέκλης, τῷ 1678 τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τῷ 1683 ἐξαγοράσας τὰς μονὰς τῶν Ἰβήρων ἀνωκοδόμησεν αὐτάς τε καὶ τὴν μεγάλην λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα<sup>1</sup>. Καὶ τέταρτον, διεξήγαγε πολυετεῖς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας κατὰ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων πρὸς διάσωσιν τῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων<sup>2</sup>, διότι ἀπώλεια καὶ κατάληψις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνταπαιτητῶν θὰ ἰσοδυναμοῖ πρὸς ἐξαφάνισιν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκ τῆς Παλαιστίνης. Πρὸς κατανόησιν τοῦ δι' αὐτῶν μόχθου καὶ μεγάλων θυσιῶν καὶ κινδύνων ἐπιτελεσθέντος μεγάλου τούτου ἔθλου ὑπὸ τοῦ ἀκαταπονήτου καὶ μεγαλοπράγμονος ἐκείνου Πατριάρχου ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι χάριν τῶν Προσκυνημάτων καὶ τῶν διαφόρων πατριαρχικῶν μονῶν προεκάλεσεν οὗτος τὴν ἔκδοσιν 140 σουλτανικῶν φερμανιῶν καὶ χάττι-σερριῶν<sup>3</sup>, ἐκινδύνευσεν δὲ πολλὰκις νὰ πέσῃ θύμα δολοφονίας, ἐξυφανθείσης ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του. Καὶ ναὶ μὲν ἀπώλεσε τῷ 1689, τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ Castagnères de Chateaufort, μέγα μέρος τῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων, ἐν τούτοις ὁμως κατώρθωσεν ὁ Δοσίθεος δι' ἀδιαλείπτων ἐνεργειῶν νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Λατίνων ἐν αὐτοῖς, νὰ προπαρασκευάσῃ δὲ τὴν μέλλουσαν ἀνάστησιν αὐτῶν<sup>4</sup>. Καθόλου εἰπεῖν, ὁ Δοσίθεος ὡς Πατριάρχης Ἱεροσολύμων εἰργάσθη εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἐπι-

1. Περὶ τῶν ἔργων τούτων βλέπ. **Κ. Ἀθανασιάδου**, ἐνθ' ἀν. 15 (1892) 169 ἔξ.

2. Βλέπ. **Κ. Ἀθανασιάδου**, ἐνθ' ἀν. 15 (1892) 82 ἔξ. **Α. Palmieri**, *Do-siteo Patriarca Greco di Gerusalemme, Florentiae* 1909, σ. 26 ἔξ. **Χ. Παπαδοπούλου**, ἐνθ' ἀν. σ. 129 ἔξ. **Καλλίστου Μηλιαρά**, *Οἱ ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1933, τ. II σ. 133 ἔξ.

3. **Α. Παπαδοπούλου** *Κεραμέως*, μν. ἔ. τ. IV σ. 405 ἔξ.

4. Πρβλ. **Χ. Παπαδοπούλου**, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1910, σ. 567 ἔξ.

συμβάσης τῇ 7 Φεβρουαρίου 1707<sup>1</sup>· τὸ δὲ μέγα ὑπὲρ τῆς μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν ἔργον τοῦ ἀνεγνώρισε πλήρως ἢ ἐν Κων)πόλει τῇ ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτοῦ συνελθούσα Σύνοδος πρὸς ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου τοῦ Χρυσάνθου<sup>2</sup>.

Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καθόλου Ὁρθοδόξῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Δοσίθεος κατέλαβεν ὡσαύτως περιφανῆ θέσιν. Ἐν πρώτοις μακρὰν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν Κων)πόλει διατρίβων καὶ δρῶν ἀνεμίχθη εἰς πάντα σχεδὸν τὰ διορθοδόξου διαφέροντος μεγάλα ἐκκλησιαστικά ζητήματα, καὶ αὐτὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔνεκά τοῦ πανορθοδόξου κύρους καὶ τῆς ὑπεροχῆς του μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν καὶ θεολόγων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔδιδε τὴν προσήκουσαν κατεύθυνσιν καὶ λύσιν, ἀσκήσας ἐν γένει ἀγαθοποιὸν ἐπίδρασιν ἐπὶ σύμπασαν τὴν Ὁρθοδοξίαν. Οὕτως ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ δὴ καὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν μείζονος Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη, καὶ ἐν γένει ἡ Ῥασία, πολλὰ ὀφείλουσι τῷ Δοσιθέῳ<sup>3</sup>, ὅστις, ἔκτος τῶν ἄλλων, «ἤθελε νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν Ῥωσίαν διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἀνεγεννήθη δύο αἰῶνας πρότερον ἢ Ἑυρώπῃ»<sup>4</sup>,

1. **Κ. Ἀθανασιάδου**, ἐνθ' ἄν. 15(1892)214 ἐξ.

2. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀπεφάνητο τάδε: «Ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀγιώτατος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων κτθ Δοσίθεος διὰ πολλῶν χρόνων θεαρέστως τοῦ τῆδε ἀποστολικοῦ θρόνου προστατεύσας, καὶ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ διαπρέψας, καὶ πολλαῖς μὲν περιστάσεσι διὰ τὰς τῶν ἀντιδοξούντων ἐπιβουλὰς πολλάκις ἐνσχεθεῖς, πολλῇ δὲ τῇ ἐξ ὕψους εὐμενεῖα καὶ τῷ πλοῦτῳ τῶν ἀρετῶν, αἷς ἐκεκόσμητο, πάντων τῶν ἀντικειμένων ὑπέρτερος ἀναφανείς καὶ ἀρρενωπῶ καὶ γενναίῳ φρονήματι μυρίους καμάτους ὑποστησάμενος, τῷ μὲν ρηθέντι θρόνῳ ταῖς ἀξιαγάσταις αὐτοῦ μερίμναις καὶ πράξεσι μεγάλῃν ὀφείλειαν καὶ ἐπίδοσιν, μεγάλην δὲ εὐδοξίαν καὶ εὐκλειαν ἑαυτῷ περιῆψε, καὶ τοῦ τρόπου δὲ καὶ τοῦ λόγου τῇ διδασκαλίᾳ τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι οὐκ ὀλίγην προκοπὴν καὶ ἐπίδοσιν προξενήσας ἀθανάτου καὶ αἰδίου μνήμης ἡξίωται». (Παρά **Α. Παπαδοπούλω Κεραμεῖ**, ἐνθ' ἄν. τ. IV σ. 530).

3. Βλέπ. **Χ. Παπαδοπούλου**, Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, ἐν «Νέα Σιών» 5(1907)4 ἐξ. Αὐτόθι σ. 20 Ῥώσος ἱστορικὸς ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ Δοσίθεος διετέλει «σχεδὸν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὅλην εἰς ἀδιαιλίτους σχέσεις πρὸς τὴν Ῥωσίαν, ζωηρῶς καὶ δραστηρίως συμμετέχων τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς λοιπῆς αὐτῆς ζωῆς. Ἐὰν ὡς πρόμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς δόκιμος λόγιος καὶ συγγραφεὺς, ὡς κυβερνήτης καὶ ἱεράρχης ἀνήκει εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολήν, σημαντικῶς ἀνήκει καὶ εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἱστορίαν ὡς ἐξαίρετος αὐτῆς ἐργάτης. Ὡς εἰς τῶν οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν διαρκῶς παρίστατο φρονητὸς πάσης τῆς οἰκουμενικῆς Ὁρθοδοξίας, πανταχοῦ καὶ πάντοτε παρακολουθῶν τὴν κατάστασιν αὐτῆς, τὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις τῶν ἀλλοδόξων, τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὴν κινδύνους». Πρβλ. *τοῦ αὐτοῦ*, Συμπληρωματικὰ εἰς τὰς σχέσεις τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς Ῥώσους κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, ἐν «Νέα Σιών» 35 (1940) 125 ἐξ.

4. **Χ. Παπαδοπούλου**, αὐτόθι σ. 22 Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὁ Δοσίθεος προσήνεγκεν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ῥωσίαν καὶ πολιτικὰς ὑπηρεσίας, διότι πολλὰς

διὰ τοῦτο δὲ ὁ τσάρος Μ. Πέτρος ἐπανειλημμένως ἐξέφρασεν αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην του. Περαιτέρω εἰς οἰανδήποτε τῶν ὀρθοδόξων χωρῶν μετέβαινε χάριν λογίας ὁ Δοσίθεος, διώρθου πανταχοῦ τὰ κακῶς ἔχοντα, κατεπολέμει τὰς εὐρέως κυκλοφορούσας λατινικὰς καὶ προτεσταντικὰς προσηλυτιστικὰς προπαγάνδας καὶ πανταχοῦ διὰ συνεχοῦς ἐμπνευσμένου κηρύγματος ἐδίδασκε τὸν λαόν, εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον κυρίως ἐφαρμοζομένου ὅ,τι οὗτος ἔγραφε περὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων ἐν γένει: «Ὅπου γὰρ ἂν περιπατήσωσι, τὸ πρῶτον αὐτῶν ἔργον ἐστὶ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τρόπῳ ἀφιλαργύρῳ, ἢ διόρθωσις τῶν χριστιανῶν πρὸς χρηστὰ ἦθη, ὁ στηριγμὸς εἰς τὴν εὐσεβῆ θρησκείαν, ἢ ἀντιπαράταξις πρὸς τοὺς αἵρετικούς, καὶ ὄλωσ κοινὸν ἀγαθὸν χρηματίζουσι τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ»<sup>1</sup>. Τῷ ὄντι, οὐδενὸς ἐν τούτῳ κατώτερος ἀνεδείχθη αὐτὸς ὁ Δοσίθεος, «μὴ ἀφήσας οὐδεμίαν ὀρθόδοξον χώραν ἄνευ ἐπισκέψεως ἢ ποιμαντικῆς ἐπιστασίας καὶ περὶ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν μεριμνήσας»<sup>2</sup>, περιάγων πρὸς τοῦτο γῆν καὶ θάλασσαν ἀκαταπονήτως ἐπὶ ἡμισύν που αἰῶνα. Πανταχοῦ δ' ἐπίσης καὶ ἐν παντὶ ἀναφυσμένῳ δογματικῷ ζητήματι ἐπενέβαινε ὁ Δοσίθεος, διαφωτίζων τοὺς πλανωμένους ὑπὸ τῶν ἐτεροδόξων ἢ παρανοοῦντας καὶ διαστρέφοντας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ εἰς τὴν γνησίαν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως ἐπανάγων αὐτούς, καὶ γενικῶς ἐπαγρυπνῶν ἐπὶ τῆς καταστάσεως καὶ φυλακῆς τῆς οἰκουμενικῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς π.χ. ἔπραξεν ἐν τῇ περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας διενέξει ἐν Ἰωαννίνοις μεταξὺ τοῦ Κλήμεντος Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Γεωργίου Σουγδορῆ<sup>3</sup>, καὶ ἐν ἄλλοις ζητήμασι, περὶ ὧν κατωτέρω.

Ἄλλ' ἢ μεγίστη τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Δοσιθέου πρὸς σύμπασαν τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἢ ὑπ' αὐτοῦ καταπολέμησις καὶ ὑπερνίκησις τῶν ἐπιβουλευσαμένων κατὰ τὸν 15' αἰῶνα τὴν τῆς Ὁρθοδοξίας αὐθυπαρξίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν Προτεσταντισμοῦ καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ δι' ἄλλων μὲν μέσων<sup>4</sup>, ἰδίως δὲ διὰ τῆς πρωτοβουλίας αὐτοῦ συγκροτήσεως τῶν δύο ἀντιπροτεσταντικῶν Συνόδων ἐν Ἱεροσολύμοις

ἐπ' αὐτῆς ἐστήριξεν ἐλπίδας περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἰδίᾳ διὰ τοῦ Μ. Πέτρου.

1. Δοσιθέου, Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 1184/5.

2. Χ. Παπαδοπούλου, Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐνθ' ἄν. σ. 103.

3. Βλέπ. Κ. Αθανασιάδου, ἐνθ' ἄν. 15(1892)44 ἐξ.

4. Ὁ Δοσίθεος ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ὀρθοδόξοις χώραις, καὶ ἰδίως ταῖς ἑλληνικαῖς, ὡς καὶ «ἐν Τρανσυλβανίᾳ, Μολδοβλαχίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ, Ῥωσίᾳ καὶ Κύπρῳ, εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε δι' ἐπιστολῶν ἐπολέμει τὴν ἀπὸ μέρους τῶν Λατίνων ἢ τῶν Προτεσταντῶν ἐπίδρασιν καὶ ἠγωνίζετο ἵνα παραμείνῃ ἀλόβητος ἡ Ὁρθοδοξία». (Χ. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 545. Πρβλ. καὶ Ν. Jorga, Istoria Bisericii Romanesti, Valenii-de-Munte 1908, τ. I σ. 360 ἐξ.).



τῷ 1672 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1691 καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως σπουδαίων ἀντιπροτεσταντικῶν καὶ ἀντιλατινικῶν συγγραμμάτων, ἰδίων τε καὶ ξένων. Καὶ πρῶτον, κατὰ τῆς διὰ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως γενομένης διεισδύσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ, καθ' ἧς ἐσημειώθη ζωηροτάτη πανορθόδοξος ἀντίδρασις ἀπὸ τοῦ 1638 διὰ πλειόνων ὀρθοδόξων Συνόδων καὶ θεολόγων<sup>1</sup>, τὸ τελειωτικὸν πλήγμα κατήνεγκεν ὁμολογουμένως ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος κυρίως μὲν διὰ τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1672 καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐγκριθείσης περιφήμου Ὁμολογίας του, περὶ ὧν κατωτέρω, εἶτα δὲ καὶ διὰ τῆς Συνόδου τῆς Κων)πόλεως τοῦ 1691 κατὰ τοῦ κατηγορηθέντος ἐπὶ Καλβινισμῷ μαθητοῦ τοῦ Θεοφίλου Κορυθαλλέως Ἰωάννου Καρυοφύλλου, ὅστις «ἐσχεδίασε φυλλάδιόν τι πεπονηρευμένον κατὰ τῆς θείας κοινωνίας, μαχόμενος τῇ μετουσιώσει»<sup>2</sup>. Συγγραφικὸς καρπὸς τῆς ἀντιπροτεσταντικῆς ταύτης δράσεως τοῦ Δοσιθέου ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ σύνταξις τῶν πρακτικῶν τῶν δύο ἀνωτέρω Συνόδων, ὧν ἄμφοτέρων ψυχὴ ἀνεδείχθη οὗτος, ὡσαύτως τῆς Ὁμολογίας του καὶ τοῦ «ἐγχειριδίου κατὰ Ἰωάννου Καρυοφύλλου» (1694)<sup>3</sup>, ὁμοίως δ' ἐξέδωκε «Μελετίου Συρίγου, Κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἀντίρρησις» (1690).

Μετὰ δὲ τὴν ὀριστικὴν ὑπερνίκησιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐστράφη κατὰ τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ, ἀσκοῦντος ἐπικίνδυνον προσηλυτισμὸν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σλαύων Ὁρθοδόξων διὰ τοῦ δολίου προπαγανδιστικοῦ συστήματος τοῦ Οὐνιτισμοῦ, καθ' οὗ ἀντέδρασεν ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὸν Δοσίθεον διὰ Συνόδων, Πατριαρχῶν καὶ θεολόγων. Νῦν ὁ Δοσίθεος, πρὸς τοῖς ἄλλοις, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συγκεντρώσῃ πάντα τὰ κατὰ τῶν Λατίνων κατὰ καιροῦς ὑπὸ διαφόρων ὀρθοδόξων Ἑλλήνων γραφέντα καὶ ἐκδώσῃ αὐτὰ εἰς σειρὰν τόμων πρὸς πληροφορίαν τῶν Ὁρθοδόξων καὶ προφύλαξιν ἀπὸ τῆς ἀσκουμένης μεταξὺ αὐτῶν λατινικῆς προπαγάνδας<sup>4</sup>, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀπώτερον

1. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθῆναι 1937, τ. I σ. 232 ἐξ.

2. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, αὐτόθι σ. 257 ἐξ. Κ. Ἀθανασιάδου, ἐνθ' ἄν. 15(1892) 14 ἐξ.

3. Βλέπ. περὶ τούτου καὶ E. L e g r a n d, Bibliographie hellénique... XVII siècle, Paris 1895, τ. III σ. 30/7.

4. Σχετικῶς ὁ Πατριάρχης Χρῦσανθος γράφει ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς Ἱστορίας περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 10: «Ὁ σοφώτατος οὗτος ἀνὴρ καὶ προνοητικώτατος, διὰ νὰ ἔχῃ καὶ οἱ μεταγενέστεροι τῶν Ὁρθοδόξων τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τοὺς λόγους τοῦ ἀντιλέγειν ἐξ ἐτοίμου εἰς τοὺς ἐναντίους τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅσα συγγράμματα ἠῦρεν ἀνατολικῶν διδασκάλων συντεθειμένα κατὰ τούτων τῶν νέων καινοτομιῶν δοκιμάσας ἀκριβῶς καὶ ἐπικρίνας καὶ εὐρῶν αὐτὰ ὀρθόδοξα ἔδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν τύπον μὲ ἴδια ἀναλώματα καὶ ἔξοδα,

σκοπόν, τὴν καταλλαγὴν καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν χαρὰν τῶν πιστῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ τιτλοφορήσῃ τοὺς ἐκδοθησομένους τόμους διὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ χωρίου Γαλ. 5,22. Οὕτως ὁ ἴδιος γράφει : «Ἐλπίζομεν νὰ τυπώσωμεν καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ τῶν λατινικῶν αἰρέσεων συγγραφεῖς, καὶ νὰ ὀνομάσωμεν τοὺς γενησομένους τόμους *χαράν, εἰρήνην, μακροθυμίαν* καὶ καθεξῆς κατὰ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, ἃς ἐκτίθεται ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς Γαλάτας»<sup>1</sup>. Κατὰ τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ λοιπὸν παρεσκεύασε καὶ ἐξέδωκεν ὁ Δοσιθέος ἐκ τοῦ ἐν Ἱασιῶ τυπογραφείου του τὴν γνωστὴν ἀντιρρητικὴν τριλογίαν αὐτοῦ, ἣτοι τὸν «Τόμον καταλλαγῆς» (1692)<sup>2</sup>, τὸν «Τόμον ἀγάπης» (1698)<sup>3</sup>, καὶ τὸν «Τόμον χαρᾶς»

(ταῦτὸν εἰπεῖν ἐκ τοῦ ὑστερήματος τῆς ἐλεημοσύνης τοῦ ἁγίου Τάφου, διδομένης παρὰ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν εἰς κυβέρνησιν τῶν θείων προσκυνημάτων), ἅπερ ἐμοίρασε δωρεάν, καθὼς φαίνεται εἰς χεῖρας πολλῶν χριστιανῶν ὀρθοδόξων.

1. Προλεγ. Τόμου ἀγάπης σ. δ'.

2. Τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων γενικῶς καὶ ἰδιαίτατα κατὰ τοῦ Ἀλλατίου στρεφομένου ἔργου τούτου ὁ πλήρης τίτλος εἶναι : «Τόμος καταλλαγῆς, ἐν ᾧ περιέχονται συγγραφαὶ ἀνωνόμων τινῶν καὶ Ἰωάννου τοῦ νομοφύλακος καὶ Γεωργίου τοῦ Κορρυσίου καὶ Μακαρίου ἱερομονάχου τοῦ Μακρῆ καὶ συνέλευσις ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ Θεοδώρου τοῦ Ἀγαλλιανοῦ καὶ Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως καὶ Σύνοδος ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ» τὰ δὲ περιεχόμενα αὐτοῦ ἀναλυτικῶς εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Ἀνωνόμου (Μακαρίου Ἀγκύρας), Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, σ. 1—205.

2. Ἰωάννου Εὐγενικοῦ, Λόγος ἀντιρρητικὸς τοῦ βλασφήμου καὶ ψευδοῦς ὄρου τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ συντεθέντος κατὰ τὴν πρὸς Λατίνους Σύνοδον...διορθωθεὶς δὲ καὶ διαιρηθεὶς εἰς κεφάλαια καὶ τμήματα παρὰ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, σ. 206/73.

3. Γεωργίου Κορρυσίου, Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διορθωθὲν ἐν πολλοῖς καὶ διαιρηθὲν εἰς κεφάλαια καὶ τμήματα παρὰ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, σ. 276—410.

4. Μακαρίου Μακρῆ, Πρὸς Λατίνους, ὅτι τὸ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι οὔτε ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καινοτομία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, σ. 412/20.

5. Ἀπολογία τοῦ Κλήρου Κων/πόλεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, σ. 422/31.

6. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοδώρου Ἀγαλλιανοῦ, Συλλογὴ ἐκ τῶν ἀγώνων κατὰ τῶν Λατίνων, σ. 432/9.

7. Ἀνωνόμου, Μέρους ἐκ τινος λόγου κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σ. 439/41.

8. Ματθαίου Βλαστάρεως, ἐκ τοῦ βιβλίου κατὰ Λατίνων, σ. 441/56.

9. Σύνοδος ὑστάτη ἐν Κων/πόλει ἐπιτελεσθεῖσα ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, σ. 457/521.

3. Τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων γενικῶς καὶ ἰδιαίτατα κατὰ τῆς Ἱησουϊτικῆς «Γάργας τῆς πίστεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας» στρεφομένου ἔργου τούτου ὁ πλήρης τίτλος εἶναι : «Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων, συλλεγεὶς καὶ τυπωθεὶς παρὰ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων» τὰ δὲ περιεχόμενα αὐτοῦ ἀναλυτικῶς εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Δοσιθέου, Ἱστορία τῆς αἰρέσεως Βαβλαῶν καὶ Ἀκινδύνου καὶ τῶν κατ' αὐτῆς

(1705)<sup>1</sup>, εἰς ἣν δέον νὰ προστεθῆ καὶ ἡ «Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱερο-

- ἀγίων Συνόδων, καὶ προλεγόμενα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἐν ἁγίοις Πατριάρχου Φιλοθέου Κων/πόλεως, ὅπερ ἐκεῖνος συνέγραψε κατὰ τῶν συγγραφέων ὑπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου Νικηφόρου τοῦ Γρηγοῦ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, σ. 1—114.
2. Φιλοθέου Κων/πόλεως, Κατὰ τῶν βλασφημιῶν τοῦ Γρηγοῦ, σ. 1—239.
3. Γενναδίου Σχολαρίου, Πρὸς τινὰ τῶν φίλων ἐρωτήσαντα περὶ τῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ ῥήσεως, σ. 239/52.
4. Τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου, Ἐκθεσις τῆς ὁρθῆς περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως δόξης, σ. 252/91.
5. Τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου, Κατὰ τῆς προσθήκης, ἣν ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως προσέθηκαν οἱ Λατίνοι, σ. 291/307.
6. Τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου, Κατὰ τῆς Σιμωνιακῆς αἱρέσεως ἢ ἀπιστίας, σ. 307/12.
7. Τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου, Κατὰ τῆς τῶν Λατίνων ἐν σαββάτῳ νηστείας, καὶ περὶ γάμου ἱερέων, καὶ ὅτι οὐ δεῖ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς γενέσθαι λειτουργίαν, καὶ περὶ γενεαίῳ κουράς, σ. 312/5.
8. Γεωργίου Γεμιστοῦ Πλήθωνος, Πρὸς τὸ ὑπὲρ λατινικοῦ δόγματος βιβλίον, σ. 316/20.
9. Κωνσταντίνου ἱερέως (λατίνου προσελθόντος εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν), Ὁμολογία πίστεως, σ. 320/32.
10. Θεοδώρου Ἀγαλλιανοῦ, Ἀνασκευὴ τοῦ ὑπὲρ τῆς δόξης Λατίνων βιβλίου Ἰωάννου τοῦ Ἀργυροπούλου, σ. 333/67.
11. Ἐκθεσις τῆς λατινικῆς πίστεως παρὰ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Θ' πρὸς τὸν Πατριάρχην Κων/πόλεως Γερμανὸν Β' καὶ ἀνασκευὴ αὐτῆς, σ. 367/78.
12. Ἀωνύμου, Συντομωτάτη πραγματεία περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, σ. 378/87.
13. Γρηγορίου Πατριάρχου Κων/πόλεως τοῦ Κυπρίου, Λόγος περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σ. 387/413.
14. Ἀωνύμου, Περὶ Θεολογίας ἢ ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου, σ. 413/90.
15. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Κεφάλαια θεολογικὰ ἕνδεκα, σ. 490/3.
16. Νικηφόρου Βλεμμύδου, Πρὸς τοὺς μοναχοὺς.. λόγος περὶ πίστεως, σ. 494/502.
17. Δοσιθέου, Σημείωμα περὶ τοῦ πόσοι Πατριάρχαι ἐγένοντο ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰωάννοι καλούμενοι, σ. 502/4.
18. Ἰωάννου Ἱεροσολύμων, Κατὰ ἀζύμων λόγοι τρεῖς, σ. 504/38.
19. Ἱερεμίου Β' Κων/πόλεως, Ἐπιστολαὶ τινες (περὶ τοῦ καινοτομηθέντος καλενταρίου κλπ.), σ. 538/47.
20. Κυρίλλου Λουκάρεως, Ἐπιστολαὶ δύο, σ. 547/54.
21. Ἀωνύμου, Κατὰ Λατίνων, σ. 554/68.
22. Ἀκολουθία εἰς τοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν αἱρέσεων ἐπιστρέφοντας τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ὑπὸ τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1484, σ. 568/70.
23. Δοσιθέου, Ἐπιστολὴ τῷ μητροπολίτῃ Πέτρῳ Δωροθέῳ, σ. 581.
24. Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐγκύκλιος τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, σ. 581/6.
25. Τοῦ αὐτοῦ Μάρκου Ἐφέσου, Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐκτεθεισα ἐν Φλωρεντίᾳ κατὰ τὴν πρὸς Λατίνους γενομένην Σύνοδον, σ. 586/9.

1. Τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων γενικῶς καὶ ἰδιαίτατα περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἐπιδιωκομένης ἐκκλησιαστικῆς «ἐνώσεως» στρεφομένου ἔργου τούτου ὁ πλήρης τίτλος εἶναι : «Τόμος χαράς, ἐν ᾧ πε-

σολύμοις πατριαρχευσάντων» (1715)<sup>1</sup>, σημαντικώτατον ἔργον αὐτοῦ, ἐν ᾧ

ριέχονται αἱ ἐπιστολαὶ Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Κων/πόλεως, ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ ὀγδόη Σύνοδος, σημειώσεις τινὲς εἰς ταύτην τὴν ἀγίαν Σύνοδον, τὰ ἀντιρρητικὰ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης Νικολάου ἱατροφιλοσόφου, λόγος Μελετίου Ἀλεξανδρείας κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, διάλογος Ἱερομνήμονος μοναχοῦ μετὰ τινος ἐτέρου μοναχοῦ κατὰ Λατίνων· τὰ δὲ περιεχόμενα αὐτοῦ ἀναλυτικῶς εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Φωτίου, Ἐπιστολαὶ πέντε, σ. 1/33.
2. Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ Φωτίου ἀγίας Συνόδου, σ. 33/102.
3. Δοσιθέου, Σημειώσεις πρὸς ταύτην τὴν ἀγίαν ἐπὶ Φωτίου Σύνοδον, σ. 103/34.
4. Νικολάου Κεραμέως, Ἀντέγκλημα τῶν ἐγκαλούντων ἀδίκως κατὰ τῆς μιᾶς ... τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, σ. 135/552.
5. Μελετίου Πηγᾶ, Περί τοῦ τίς ἔστιν ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, καὶ ποία ἔστιν ἡ ἀληθὴς κεφαλὴ αὐτῆς, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ῥώμης, σ. 553/609.
6. Ἱερομνήμονος τινος, Διάλογος κατὰ Λατίνων, σ. 610/31.
7. Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς (μόνον τὸ πρῶτον μέρος), σ. 631/3.

1. Τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων γενικῶς καὶ ἰδιαίτατα κατὰ τοῦ Ἀλλατίου στρεφόμενου μεγάλου τούτου συγγράμματος τοῦ Δοσιθέου ὁ πλήρης τίτλος, ἐν ᾧ δηλοῦται καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, εἶναι : «Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. Δηρημένη μὲν ἐν δώδεκα βιβλίοις, ἀρχομένη δὲ ἀπὸ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ πρώτου ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων ἕως τοῦ παρόντος ἔτους, περιέχουσα τὰς τε θείας συνελεύσεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην συναθροισθείσας ἐπιφανεστέρας Συνόδους, ὀρθοδόξους τε καὶ κακοδόξους, οἰκουμενικάς τε καὶ τοπικάς, καὶ πᾶν δόγμα τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧ γίνεται καὶ μνήμη κατὰ τάξιν πάντων τῶν Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς αυτοκρατόρων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ τῶν πέντε Πατριαρχῶν σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν καὶ ὧν ἔλαχον διοικήσεων καὶ πρεσβείων, καὶ πολλῶν ἄλλων πατέρων, ἀρχιεπισκόπων τε καὶ ἀρχιεπισκοπῶν, αἰρεσιάρχων τε πάντων καὶ πασῶν αἱρέσεων καὶ τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν, ἔθνων τε καὶ ἀρχηγῶν τινων Χριστιανισμοῦ, ἐκκλησιαστικῶν ἔθνων, ἐφόδων τε ἔθνων καὶ πολέμων, πόλεων τε ἀλώσεων καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ πολλάκις ἀναιρέσεως Ἑβραίων, ἀποικίας τε καὶ ἐξορίας αὐτῶν, ἀπαριθμήσεως τε πάντων τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων ἀγωνισαμένων, σχίσματός τε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Παπῶν Ῥώμης καὶ καθαιρέσεως τῆς μοναρχίας αὐτῶν καὶ ἀναμαρτησίας διὰ πολλῶν ἀντιρρητῶν ἀποδείξεων, περὶ τε τοῦ ἱεροῦ λεγομένου πολέμου, συμφορῶν καὶ πολιορκιῶν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ διαφόρων ἔθνων καὶ αἰχμαλωσίας αὐτῆς ὑπὸ τε Λατίνων καὶ εἰτα Ὀθωμανῶν, καὶ ἀπαριθμήσεως μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς τῶν σαφῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπιβουλῶν τε καὶ ζημιῶν ὑπὸ Λατίνων καὶ Ἀρμενίων εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Κυρίου Τάφον καὶ τοὺς ἱεροὺς ἐν αὐτῷ Πατριάρχας, καὶ ἐτέρων πολλῶν ἀξιωματικῶν ὑποθέσεων. Συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κυρίου κυρίου Δοσιθέου, κοσμηθεῖσα δὲ καὶ ἐν τάξει ἀρίστη τεθεισα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κυρίου κυρίου Χρυσάνθου . . . Ἐτυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ . . . ἔτει χιλιοσιτῷ ἑπτακοσιοσιτῷ δεκάτῳ πέμπτῳ κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον». Τὸ ἔργον τοῦτο προστίθεται ὁ Δοσιθέος νὰ τιτλοφορῆσῃ «Τόμον εἰ ρ ἡ ν ης»,

συνεκέντρωσε μετ' ἀγαστῆς καὶ βαθείας ἐρεῦνης ἀπάσης τῆς κατὰ τῶν Λατίνων ἀντιρρητικῆς γραμματείας πᾶν ὅ,τι ἐγράφη καὶ ἐγένετο ἐναντίον τοῦ Παπισμοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Ὁρθοδοξίας μέχρι τοῦ ἰζ' αἰῶνος'. Παράλληλως ἐξέδωκεν ὁ Δοσιθεὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ τυπογραφείου καὶ ἕτερα ξένα ἀντιπαπικά συγγράμματα, ὡς: «Νεκταρίου Ἱεροσολύμων, Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα ἀντίρρησις» (1682, τὸ πρῶτον τυπωθὲν ἔργον ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Δοσιθέου Ἰδρυθέντι ἐν Ἱασίῳ ἑλληνικῷ τυπογραφείῳ)· «Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Κατὰ αἰρέσεων», μετὰ καὶ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ (1683)· «Μαξίμου Πελοποννησίου, Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν» (1690)· «Ὁρθόδοξος Ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ εἰσαγωγικὴ ἔκθεσις περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ἀρετῶν: πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης» (1699), ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἡ Ὁμολογία τοῦ Πέτρου Μογίλα, ἡ δὲ «εἰσαγωγικὴ ἔκθεσις» συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ, «ὑπεξήγησις χρηματίζουσα τῆς ὀρθοδόξου ταύτης Ὁμολογίας»<sup>2</sup>. «Ἀκολουθία τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς νέας καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου ἅμα καὶ τῶν προσορτίων τῆς ἐν τῷ ναῶ εἰσόδου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου» (1692). Πρὸς τούτοις ὁ Δοσιθεὸς ἐποιήσατο καὶ «Νομικὴν συναγωγὴν», ἔγραψε δὲ καὶ πληθὺν ἐπιστολῶν, ὧν τινὲς μὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συλλογικῶν ἔργων του καὶ ἀλλαχοῦ<sup>3</sup>, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν παραμένει εἰσέτι ἀνεκδότον μετὰ τινων ἄλλων ἀνεκδότων ἔργων καὶ διμιλίων του<sup>4</sup>.

Ἐνεκα λοιπὸν τῆς ἀνωτέρω ἀντιλατινικῆς συγγραφικῆς δράσεως, τῶν κατὰ τῶν Λατίνων ἀγῶνων ὑπὲρ τῶν ἁγίων Τόπων καὶ τῆς ἄλλης πολυσχι-

ῶς ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ σ. 6 γράφει ὁ Πατριάρχης Χρῦσανθος: «Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς βιβλον λέγομεν, ὅτι ὡς ἀληθῶς τὴν βιβλον ταύτην ἐπιτομήν τινα οὖσαν Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ὑποσχέσεως τοῦ τρισμάκαρος ἡμῶν πατρὸς κυροῦ Δοσιθέου, ἔδει κληθῆναι Τόμον εἰρήνης, ὅμως εἰς τιμὴν τῶν θεηγόρων καθηγεμόνων τῆς καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῆς καθέδρας ὀνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ: Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων». Πρβλ. καὶ Τόμον χαρᾶς, προλεγ. σ. 17'.

1. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξακριβώθη ὡς «ein griechisches Gegenstück zu den Annalen des Baronius und den Magdeburger Centurien». Πρβλ. P h. Meyer, Dositheus, ἄρθρον ἐν Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche<sup>3</sup>, τ. V σ. 1. X. Παπαδοπούλου, Δοσιθεὸς Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐνθ' ἀν. σ. 146/7. K. Beth, Dositheus, ἄρθρον ἐν Die Religion in Geschichte und Gegenwart<sup>2</sup>, τ. I σ. 1993.

2. Δ ο σ ἰ θ ε ο ς ἐν τοῖς προλεγομένοις, φύλ. δ'. Πρβλ. καὶ E. Legrand, μν. ἔ. τ. III σ. 61/75.

3. Οὕτως ἐν K. Δελικάνη, Πατριαρχικά ἔγγραφα, Κων/πολις 1905, τ. III σ. 191 ἐξ., 205 ἐξ., 211 ἐξ., 215 ἐξ., 218 ἐξ., 673 ἐξ., 680, 681, 682, 683, 905 ἐξ. «Νέα Σιών» 6 (1907) 1080/5 κ.τ.λ.

4. Πρβλ. καὶ K. Ἀθανασιάδου, ἐνθ' ἀν. 15 (1892) 297 ἐξ., 327 ἐξ.

δοῦς ἀντιπαικτικῆς δράσεώς του, δι' ἧς ἐματαιώθησαν τὰ προσηλυτιστικά καὶ ἐξαπλωτικά ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ σχέδια τοῦ Παπισμοῦ, ὁ Πατριάρχης Δοσιθέος ἐπωνομάσθη «Λατινομάστιξ»<sup>1</sup>, διὸ καὶ ἐδιώχθη θανασίμως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἐπιζητησάντων καὶ τὴν παῦσιν του κατὰ τὴν σύναψιν τῆς ἐν Κάρλοβιτς συνθήκης (1699)<sup>2</sup>. Σημειοῦμεν τὸ γεγονός τοῦτο, φρονοῦντες ὅτι καὶ μόνον τοῦτο ὀμιλεῖ τόσον εὐγλώττως, ὥστε δὲν θὰ ἐχρηξεν ἴσως ἄλλης ἀναιρέσεως ἢ ἐξ ἀφορμῆς τῶν κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν ἐκδοσιν τῆς Ὁμολογίας του ἀποδοθεῖσα τῷ Δοσιθέῳ λατινοφιλία ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων του συγχρόνων αὐτῷ Διαμαρτυρομένων καὶ τινων νεωτέρων Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ῥώσων θεολόγων<sup>3</sup>.

Κρίνοντας γενικῶς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητα καὶ δρασίαν τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τῆς καταπτώσεως τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, δυνάμεθα μετὰ τοῦ διαδόχου του Πατριάρχου Χρυσάνθου νὰ εἴπωμεν, ὅτι «κατὰ μὲν τὸν λαχόντα αὐτῷ ἀποστολικὸν πατριαρχικὸν θρόνον, Πατριάρχης παρὰ Θεοῦ προεβλήθη τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, μιᾶς οὔσης καὶ ταύτης τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν ἁγιοτάτων ἀποστολικῶν θρόνων τῆς καθόλου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· κατὰ δὲ τὸ δοκοῦν καὶ τὴν νεῦσιν καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύ-

1. **Κ. Σάθα**, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 381. **Α. Δημητρακοπούλου**, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν **Κ. Σάθα**, Λειψία 1871, σ. 60 ἐξ.

2. **Χ. Παπαδοπούλου**, μν. ἔ. σ. 134. Εἰς τὴν ἀντιλατινικὴν πολεμικὴν τοῦ Δοσιθέου ἀπήντησε διὰ δύο ἔργων ὁ **Α. Ἀνδροῦτζης**, Παλαιὰ Ἑλλάς περὶ τοῦ ἁγίου ῥωμαϊκοῦ θρόνου καλῶς φρονοῦσα ἢ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Πατριάρχην Δοσιθεὸν ἀπολογία, Βενετία 1713.—Ὁμόνοια Γραικῶν καὶ Λατίνων Πατέρων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων Πατριάρχου, Ῥώμη 1716 (ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ).

3. Ἀκόμη καὶ παρὰ τῶν ἀντιπάλων του ῥωμαιοκαθολικῶν θεολόγων χαρακτηρίζεται ὁ Δοσιθέος ὡς «le prélat le plus marquant de l'hellénisme et le polémiste le plus ardent de l'Orthodoxie grecque contre les Latins» (**A. Palmieri**, Dosithée, ἄρθρον ἐν Dictionnaire de Théologie catholique, τ. IV σ. 1788). Καὶ ἀλλαγῆς ὁ αὐτὸς ὀνομάζει τὸν Δοσιθεὸν «acerrimum Latinorum hostem» (**A. Palmieri**, Theologia dogmatica orthodoxa ad lumen catholice doctrinæ examinata et discussa, Florentiae 1913, τ. II σ. 121), ὅπερ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ **M. Jugie**, γράφων ὅτι ὁ Δοσιθέος «et Latinorum acerrimus adversarius erat» (μν. ἔ. τ. II σ. 165). Ὁ δὲ ἡμέτερος **Χ. Παπαδόπουλος** διαπιστοῖ, ὅτι «οὐδέποτε ποτε, ὅσον ὁ Δοσιθέος, ἐπολέμησε τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν, ἀποκρούσας τὰς ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιδράσεις αὐτῆς καὶ τὰς πρὸς ἀφομοίωσιν καὶ καθυπόταξιν αὐτῆς ἐνεργείας» (μν. ἔ. σ. 147). Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσας τὴν δρασίαν τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου Ἄγγλος **P. Ricaut** χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «prélat plein de feu, plein d'hardiesse, remuant et entreprenant, qui irrita infiniment les Latins». (Παρὰ **Α. Ἑλλαδίφ**, μν. ἔ. σ. 14, **Κ. Σάθα**, μν. ἔ. σ. 381, **A. Palmieri**, ἐν Dictionnaire de Théologie catholique, τ. IV σ. 1791).

ματος, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης καὶ πασῶν τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ποιμὴν καὶ διδάσκαλος προκεχειρίσται καὶ διορισθῆ παρὰ Χριστοῦ<sup>1</sup>, ἢ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, «παντὸς τοῦ τῶν Ὀρθοδόξων πληρώματος διδάσκαλος ἀνεσφάνη σοφώτατος καὶ καθηγητῆς, τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὁμόζηλος»<sup>2</sup>.

(Συνεχίζεται)

1. Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, Προλεγ. σ. 8. Καὶ ὁ A. Palmieri γράφει, ὅτι ὁ Δοσίθεος «en sa qualité de Patriarche, il s'arrogait le droit de surveillance sur toutes les Églises orthodoxes» (ἐνθ' ἀν. σ. 1790). Καὶ κατωτέρω σ. 1791: «À l' époque où l' Église grecque croupissait dans l' ignorance, et subissait hontaisement le joug des Turcs, il rêva (ὁ Δοσίθεος) d' étendre la suprématie intellectuelle et la juridiction religieuse de l' hellénisme sur toutes les Églises orthodoxes». Ὁμοίως ὑπὸ τοῦ J. Michaelsson χαρακτηρίζεται ὁ Δοσίθεος ὡς «einer der bedeutendsten Männer der gr.—or. Kirche in dem nachpatristischen Zeitalter» (Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der Griechisch—orientalischen Kirche, Leipzig 1904, σ. 125).

2. Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν, Ἀθήναι 1849, τ. IV σ. 311. Πρβλ. καὶ A. Ἑλλάδίου, μν. ἔ. σ. 14.